

ihoz, vagy hogy a történelemtanárok milyen egyéb módszert alkalmazhatnak a tanórai foglalkozásokon, szintén megér egy misét, de annak ismertetése nem a jelen dolgozat feladata.

Albert Gábor

Jegyzet

(1) ALBERT GÁBOR: *A történelemtanítás új lehetőségeiről*. Iskolakultúra, 1995. 22. sz.

(2) NAGY GÉZA: *Civilizáció és recepcióelmélet*. Kézirat. Országos Közoktatási Intézet, Budapest, 1992. 3.p.

(3) SZÜCS JENŐ: *Vázlat Európa három történelmi régiójáról*. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1983.

(4) A komország elnevezés *Ady Endréről* származik, aki az *Ismeretlen Korvin-kódex margójára* című esszéjében használta e kifejezést. Bár a költő Magyarországot nevezte így, az a fejlődésbeli hasonlóságok miatt a közép-európai régió összes országára igaz. Ezért a többes szám.

(5) SIMONYI KÁROLY: *A fizika kultúrtörténete*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1981, 16–17. p.

(6) Uo.

(7) NAGY GÉZA: *Civilizáció és recepcióelmélet*, i. m., 77. p.

(8) SIMONYI KÁROLY: *Afrika kultúrtörténete*, i. m., 265. p.

(9) BIBÓ ISTVÁN: *Demokratikus Magyarország. Válogatás Bibó István tanulmányaiból*. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1994, 7.p.

Hazánk az olasz középiskolai történelemtankönyvekben

Az olasz könyvkiadással összefüggő jogi szabályozásokat, a normatívák meghatározását a Kulturális Javak Minisztériumának Kiadói Főosztálya látja el. Az olasz könyvkiadás méreteire jellemző, hogy 1992-ben az országban 4765 könyvkiadó működött, amelyek 52 007 könyvet adtak ki összesen 223,7 millió példányban. A kiadók magánvállalkozásként működnek, és teljes körű autonómiával rendelkeznek.

Tankönyvek, tankönyvkiadók

Az iskolai tankönyvkiadás helyzete hasonló a könyvkiadáséhoz. A tankönyveket az Oktatási Minisztérium által jóváhagyott tantervek alapján – amelyeket az érdeklődő kiadóknak megküldenek – a kiadók készíttetik el. Az általános iskola alsó tagozata (I–V. osztály) kivételével – amelynek tankönyvei ingyenesek – a tankönyvkiadás semmiféle állami támogatást nem kap, így a tankönyvek önköltségesek és meglehetősen drágák. 1992-ben 476 kiadó foglalkozott tankönyvkiadással is, ezek 6025-féle tankönyvet adtak ki 61 millió példányban. A tankönyvek átlag ára 30 000,- líra (kb. 1 800,- Ft.) volt, az átlag példányszám pedig 10 213. A tankönyvek közül 2034 volt az új kiadás, 3991 az újranyomás. A tankönyv forgalmazása a kiadók feladata.

A tankönyvek nagy száma abból adódik, hogy egy-egy tantárgyhoz tankönyvet több kiadó is megjelentet. Ez különösen a közismereti tantárgyak esetében igaz, de

nem ritka a szakmai tantárgyaknál sem. Jellemző példa, hogy történelemtankönyvet az általános iskolák felső tagozata számára 39 kiadó, a technikumok III–V. évfolyama számára 25 kiadó, míg a gimnáziumok azonos évfolyamai számára 26 kiadó jelentetett meg. Természetesen a kiadók jelentős része bizonyos tantárgyakra szakosodott; a sok kis kiadó mellett a könyvek jelentős részét a nagy kiadók forgalmazzák. Így például a földrajzknöyveket a Mursia, Principato, Bulgarini, Zanichelli, Garzanti, Laterza, Loescher, Le Monnier, Markes, De Agostini, La Nuova Italia, az irodalomknöyveket a Principato, Zanichelli, Laterza, Loescher, Paravia, D'Anna, Bruno Mondadori, a történelemtankönyveket pedig a Zanichelli, La Rosa, La Scuola, La Nuova Italia, Bruno Mondadori, Principato, SEI, D'ANNA, Laterza, Bulgarini kiadók, melyek a könyvek külföldi forgalmazásában, valamint a külföldi felhasználás, adaptálás engedélyezésében teljes önállósággal rendelkeznek.

A középfokú képzés főbb jellemzői

Miután a Magyarország-kép bemutatása szempontjából legfontosabb tantárgyak a történelem, a földrajz és az irodalom, s ezek a középfokú oktatásban iskolatípusok szerint eltérő óraszámúak és tartalommal kerülnek feldolgozásra, szükséges, hogy röviden áttekintsük a képzési rendszert és az e tantárgyakra vonatkozó tantervi előírásokat. Az alábbi ismertetés meg az ún. „Brocca” program, a középfokú oktatási reform kísérleti tanterveinek, tananyagának elemzését, feldolgozását nem tartalmazza. Így teljes egészében az 1992-ben még általánosan érvényben lévő tanterveket és tankönyveket mutatja be.

Olaszországban az általános iskola elvégzése után – az utóbbi évtizedben – a tanulók kb. 20%-a szakmunkásképző iskolában, 25–30%-a gimnáziumban és 45–50%-a technikumban folytatja tanulmányait. Így, miután az érettségit adó két iskolatípusba (gimnázium és technikum) kerül a tanulók többsége, ezért figyelmünket a továbbiakban az e két iskolatípusban használt tantervekre és tankönyvekre irányítottuk.

A gimnáziumi képzésbe tartozó iskolatípusok: a humán és a reál gimnáziumok, valamint a négy évfolyamos tanítóképző, amelyekben a vizsgált tantárgyak heti óraszámai a következőképpen alakulnak:

Tantárgy megnevezése	Humán					Reál					Tanítóképző			
	1.	2.	3.	4.	5.	1.	2.	3.	4.	5.	1.	2.	3.	4.
Irodalom	4	4	4	5	5	4	4	4	3	4	4	4	4	4
Történelem és polgári nevelés	2	2	3	3	3	3	2	2	2	3	4	4	4	3
Földrajz	2	2	–	–	–	2	–	–	–	–	–	–	–	–

A másik nagy iskolatípus, amelyben az általános iskolát végzett tanulók jelentős része folytatja tanulmányait, a technikum. A technikumokban a képzés

öt évfolyamon folyik. A vizsgált tantárgyak heti óraszámainak szakcsoportonkénti változását a következő táblázat szemlélteti:

Szakcsoport megnevezése	Irodalom					Történelem***					Földrajz				
	1.	2.	3.	4.	5.	1.	2.	3.	4.	5.	1.	2.	3.	4.	5.
Ipari	5	5	3	3	3	2	2	2	2	2	3	–	–	–	–
Közgazdasági	5	5	3	3	3	2	2	2	2	2	2	2	2	2	*
Idegenforgalmi	5	5	3	3	3	2	2	2	2	2	2	2	2	2	*
Váll. Idegennyelvi lev.	6	6	3	3	3	2	2	2	2	2	2	2	2	2	*
Mezőgazdasági	5	5	3	3	3	2	2	2	2	2	2	–	–	–	–
Hajózási	5	5	3	3	3	2	2	2	2	2	3	3	–	–	–
Földmérési	5	5	3	3	3	2	2	2	2	2	–	–	–	–	–
Női	6	6	3	3	3	2	2	2	2	2	3	3	–	–	**

Megjegyzések:

A *-gal jelzett tantárgyak pontos megnevezése a következő:

* Általános földrajz, gazdaság és turizmus

** Természettudomány és földrajz

*** Történelem és polgári nevelés

A történelem tantárgy oktatásának főbb jellemzői

A történelem tantárgyhoz kiadott tankönyvek tartalmi elemzését az Oktatási Minisztérium által kiadott tantervi előírások bemutatásával kezdjük, amelyek áttekintése alapján a következő megállapítások tehetők: a tantárgy nem kötelező, hanem csak választható érettségi tárgy; az egyes iskolatípusokban feldolgozandó témakörök többnyire megegyeznek, eltérés azok sorrendjében és részletezettségében van.

A gimnáziumokban (humán és reál) a történelem tantárgy heti óraszámra évfolyamonként ugyan kisebb eltéréseket mutat, de a tantervi előírások alapvetően megegyeznek. Így a tanterv alapján az egyes évfolyamokon a következő témakörökkel kell foglalkozni:

I. osztály

Történelem előtti kor. Ókori földközi tengeri civilizációk. A görögök: a hellénizmus előtti civilizációk összefoglalása; a városok és szervezettségük; gyarmatosítás.

A perzsa háborúk. Athén, Spárta, Théba hegemoniája. A klasszikus görög kultúra; jellemzői, értékei. Macedon hegemonia; *Nagy Sándor* birodalma. A birodalom felbomlása. A hellén kultúra.

II. osztály

Róma eredete. A köztársasági Róma és terjeszkedése a földközi tenger térségében. A Köztársaság válsága. A Birodalom: a kezdetektől a katonai monarchiáig. A keleti típusú monarchiák. A kereszténység és elterjedése. A római kultúra elterjedtségének csúcspontján. A római politikai világ. Régi és új történelmi erők. A római-barbár királyságok. A kelet-római birodalom. Az antik római kultúra öröksége.

III. osztály

A középkor: korlátai és fontossága. A katolikus egyház. A szerzetesség eredete. Az iszlám és az arab birodalom: a muzulmán kultúra. A longobárdok. *Nagy Károly* és Európa az ő idejében. A feudalizmus szervezete: vidék, városok, várak, apátságok és püspökségek. A pápaság. Császárság.

Az 1000 utáni új élet körvonalazása, és annak tényei. A vallásos mozgalmak és az

eretnekség. A keresztes hadjáratok és a földközi tengeri népek közötti kapcsolatok fejlődése.

Az olasz városállamok. A városállamoktól a fejedelemségekig. Az új Európa hajnala.

Pápaság és a Császárság a politikai hatalomért folyó harcban. A Pápaság és a Császárság mint egyetemes politikai erő hanyatlása.

A Reneszánsz.

A feltalálások; a földrajzi felfedezések és következményeik a világ életében. A gyarmatosítások.

IV. osztály

Az olasz politikai egyensúly válsága és hatalmi harcok Európában.

Reformáció és ellenreformáció. Vallás-politikai háborúk.

Az abszolutizmus időszaka és az európai elsőbbségért folyó harc. Itália az idegen uralom időszakában. Európa berendezkedése a 18. században. Az amerikai forradalom.

A felvilágosodás és a reformmozgalmak. A francia forradalom. Napóleon. A Bécsi Konferencia.

V. osztály

A restauráció. Ellentétek a népek önrendelkezési és szabadságharcában. A Risorgimento problémái. 1848 Európában és Itáliában: háborúk és harcok az olasz függetlenségért.

Az Egységes Olasz Állam; problémák, ellentmondások és a függetlenségi harc állomásai. A 19. század végi nagy világproblémák: a műszaki és gazdasági átalakulás és fejlődés: a társadalmi-gazdasági nehézségek és az osztályharc: az imperializmus és a gyarmatosítás; nemzetközi kapcsolatok, az európai egyensúly.

A világháborúk. Az ellenállás, a szabadságharc, az Olasz Köztársaság létrejötte; a demokrácia elmélete és valósága.

A gyarmatosítás vége és az új államok a világban.

A népek közötti kapcsolatok és az együttműködés intézményei és szervezetei. Az Európai Közösség.

A technikusok képzésében a történelem tantárgy óraszámát, mint az az előzőkből lát-

ható volt, minden szakcsoportban azonos. A tanterveket áttekintve megállapítottuk azt is, hogy azok tartalma is megegyezik. Így a tantervi előírások alapján az egyes évfolyamokon a következő témaköröket kell feldolgozni:

I. osztály

Az antik keleti kultúrákról. A bibliai történetek főbb eseményei. Antik mediterrán népek. A görög kultúra eredete és fejlődése. A legfontosabb görög városok társadalmi és politikai rendszere. Mediterrán gyarmatosítás, különös tekintettel Itáliára.

Periklész kora. A görög művészet és kultúra fénykora. Peloponnészoszi háborúk. Spárta, téba és Macedónia hegemoniája. Nagy Sándor birodalma. A legnagyobb görög gondolkodók. Itália őslakói és Róma eredete. A királyság kora. Római terjeszkedés a félszigeten és a Földközi-tenger térségében. A köztársaság intézményei. Polgárháborúk és a köztársaság válsága.

II. osztály

A Római Birodalom létrejötte. A gazdasági és társadalmi élet. A jog, a kultúra és a művészet. Császárság és kereszténység a 4. sz. végéig. Az egyház keleten és a pápaság. A Birodalom válsága és a barbárok. Barbár középkor: társadalom és intézmények. A feudalizmus: gazdasági-társadalmi jellemzői. Az arabok: vallás és hódítás. A Karoling Birodalom. A Pápaság és a Császárság: hatalmi harcok. A normannok. Kommunák, kereszties hadjáratok és gazdasági megújulás. Középkori kultúra.

III. osztály

A nyugati monarchiák kialakulása. Uralkodók és hercegségek. Függetlenségi háborúk. A reneszánsz kultúra. Utazások, földrajzi felfedezések és azok gazdasági hatása. Európa és Itália az 1500-as években. Reformáció és ellenreformáció.

IV. osztály

Örökösödési háborúk Európában. Gazdasági és társadalmi élet, kultúra és polgárosodás az 1600-as évek Európájában. Felvilágosodás és reformok. Spanyol, portugál és angol kolóniák Amerikában. Forradalom Amerikában, az Amerikai Egyesült Államok létrejötte és alkotmánya. A fran-

cia forradalom és hatása Itáliában és Európában. *Napóleon* kora. Restauráció. Az olasz egyesülés (Risorgimento) kezdetei. Európai forradalmak.

V. osztály

1848, a felkészülés évtizede és az 1859-es háború. Az olasz királyság létrejötte és az egységes Olaszország megteremtése. A társadalmi problémák forrásai és a kapitalizmus fejlődése. Olaszország 1901-től 1915-ig: belső problémák és nemzetközi kapcsolatok. Az európai államok és Olaszország gyarmati terjeszkedése. Tudományos haladás és az ipari fejlődés a 19. és 20. században. Távol-Kelet.

A világháborúk. Az ellenállás, a szabadságharc; az Olasz Köztársaság létrejötte. A demokrácia elmélete és gyakorlata.

A gyarmati rendszer vége és új államok a világban.

A népek közötti együttműködés intézményei és szervezetei. Az Európai Közösség.

A tanterv az egyes témakörök feldolgozásához, az elsajátítandó ismeretek követelményrendszeréhez semmiféle további útmutatást nem ad, így az ennek alapján dolgozó tankönyvszerzők (és tanárok) meglehetősen nagy szabadságfokkal rendelkeznek, az egyes témakörök terjedelmét, tárgyalásának módját illetően. Természetesen a már korábban említett tankönyvkiadók és tankönyvféleségek nagy száma miatt, a jelen felmérés során nem vállalkozhattunk arra, hogy az egyes iskolatípusokhoz kiadott valamennyi tankönyvet átnézzük (már a tankönyvek beszerzése is komoly nehézséget jelentene).

Ezért ezt a problémát úgy igyekeztünk áthidalni, hogy az egyes tantárgyak esetében az adott területen működő nagyobb kiadók által nagyobb példányszámban használat tankönyvek áttekintésére törekedtünk. Miután az I. és II. osztályban a Kárpát-medencéről csak mint a Római Birodalom Pannónia nevű tartományáról esik szó, így a középiskolai képzésben mindkét iskolatípushoz tankönyvet megjelentető La Scuola, Bruno Mondadori és Zanichelli kiadók által a III–V. osztályok részé-

re kiadott alábbi tankönyveket vettük alapul és vizsgáltuk meg:

Fabiettei, Camera: Elementi di storia 1–3. köt. (Zanicchelli)

Salvadori–Comba: Corso di storia 1–3. köt. (Loescher)

Gentile–Ronga–Salassa: Perorsi nella storia 1–3. köt. (La Scuola)

Ortoleva–Revelli: Storia 1–3. köt. (Bruno Mondadori)

A tankönyvekről

A harmadik évfolyam tankönyveinek ismertetése

A könyvek az időbeosztásban megoszlanak. Van köztük olyan, mely a Nyugat-Római Birodalom bukásától (476) kezdi a középkor tárgyalását, míg mások csak a 12–13. századi agrárforradalomtól. Az előbbiek rendszerint bővebben szólnak a magyarok bevonulásáról a Kárpát-medencébe és hírhedt kalandozásairól, mint az utóbbiak, míg ezek a Szt. István kori államalapításnál írnak többet a magyarokról. A tatárok európai betörésekor a magyarok 1241-es vereségét is említik. Az ország általában csak a 14. században jelenik meg ismét a kereskedelemről szóló részben, egy rövid utalás erejéig mint fontos nemesfémexportőr. A 14–15. századból még *Luxemburgi Zsigmond* uralkodását szokták megemlíteni és *Corvin Mátyást*, mint „nagy ambícióktól fűtött nemzeti királyt”. Erre a két magyar királyra többnyire egy fél bekezdést is szentelnek, röviden tudósítva híres csatáikról (Zsigmond – husziták; Mátyás – Bécs, 1485 és Prága, 1496) és politikájukról. A török előrenyomulásáról általában egy egész fejezet szól és ebben Magyarország bukásáról is érdemlegesen írnak: a mohácsi csatát súlyos verségnak tartják, emellett pedig *Szapolyai János* királtságáról, Buda elfoglalásáról, valamint a Habsburg–török érdekütközésről szólnak.

A negyedik évfolyam köteteinek ismertetése

A 17. században a Habsburg Birodalom megerősödésének a szerzők hol egy alfeje-

zetet, hol egy egész fejezetet szentelnek. Ezekben a részekben általában megemlítik *Savoyai Jenő* magyarországi hadjáratát, amellyel osztrák fennhatóság alá került Magyarország, Horvátország és Erdély. *Mária Terézia* uralkodását tárgyalva is megjelennek a magyarok, mint a 18. század első felében a Habsburgok legfőbb belső ellenségei (a gimnáziumi tankönyvek többnyire a *Rákóczi-féle* szabadságharcot is megemlítik), majd a század negyvenes éveiben, mint a királynő fontos támaszai. A magyar politika ilyen színváltásának okát azonban nem fedik fel.

Az 1848-as európai forradalmi hullámról szóló fejezetekben a „budapesti(sic!) forradalom” kirobbanásának napját némely szerző 1848. március 27-re teszi. A különféle nemzeti forradalmak leverésénél még megemlítik a magyar ellenállás rendkívüli kitartását és azt is, hogy az osztrákoknak csak az orosz cár segítségével sikerült győzniük. A szabadságharcosok későbbi, az itáliai Risorgimentóban vállalt jelentős szerepét általában nem említik meg a könyvek. (A gimnáziumi tankönyvek is csak arról szólnak, hogy a „magyar nemzeti forradalom vezetője”, Kossuth, élete utolsó éveit Torinóban töltötte.)

Az ötödik évfolyam kötetei

A 19. század második fele nemzetközi eseményeinek elemzésében az olasz tankönyvek megemlítik az 1867-es kiegyezést, „mely a Habsburg Monarchia két legnagyobb nemzetének a kompromisszumából született”. A tankönyvek itt szoktak az Osztrák-Magyar Monarchiát feszítő belső nemzetiségi ellentétekre is utalni. A világpolitika színterén ezután csak a monarchia mint egység szerepel. Magyarországot legközelebb az első világháborút záró békek felsorolásában említik a tankönyvek. a trianoni szerződéssel; általában hozzáfűzve még azt is, hogy „a magyarok ekkor alakíthattak újra független államot, bár komoly területeket veszítettek szomszédaik javára” – van olyan szerző, aki ezek közé sorolja Lengyelországot (!) is.

Az ország második világháborús szerepéről annyit jegyeznek meg, hogy Magyar-

ország a németek oldalán vett részt a háborúban és Csehszlovákia feldarabolásánál neki is juttattak területeket. A jaltai tárgyalásoknál, a felsorolásban szerepel hazánk is, mint a szovjet érdekszférához tartozó terület. Ezután az 1956-os forradalmat írják még le röviden, általában a lengyel felkeléssel együtt.

Az 1989–90-es évek „kelet-európai forradalmairól” szóló fejezetek, rendszerint Magyarországot nevezik a változások éllovasának, leírva még az első szabad többpárti választások eredményét, *Antall József* miniszterelnök megnevezésével.

A térképek

A középkort tárgyaló részekenél számos térképen szerepel Magyarország. A kalandozások útvoalait nagyjából minden könyv közli. Ezután viszont inkább csak az egész Európát taglaló térképeken van az ország jelölve (ebből az időből a legtöbbször Buda, Pozsony, a török időszakban pedig Eger és Mohács). A helységnevek írásmódja azonban teljesen következetlen. A középkori Buda nagyon ritkán szerepel ezzel a névvel. Annál gyakrabban viszont „Budapest”-ként, német nevén „Ofen”-ként, vagy csak „Pest”-ként. Pozsonyt legtöbbször német nevének olaszosított változatával „Pressburgo”-nak írják, vagy esetenként mai hivatalos nevével „Bratislavá”-nak. Egert mindig „Erlau”-ként jelölik. Egyedül Mohács szerepel magyar nevével.

A középkori egyetemek elterjedését bemutató térképek Magyarországon a pécsi (Fünfkirchen) és az óbudai (Ofen) egyetemeket jelölik. Az első nyomdaalapításokat ábrázoló térképen is szerepel

egy „budapesti” nyomda (valószínűleg a Hess András-féle).

Az újabb korok térképei többnyire csak a fővárost jelölik, mindig Budapest néven. Kivételek ez alól a dualista monarchiát bemutató térképek, amelyek más nagyobb magyar városokat is felüntetnek (legtöbbször Temesvárt, de „Timisoara”-ként).

Általában elmondható, hogy Magyarországról külön térkép nincsen a tankönyvekben, és csak az egész kontinenst

– ritkán a régiót – ábrázoló térképeken szerepel az ország.

Egyéb megjegyzések

A tankönyvek nyomdai kivitele és tartalma nagyon igényesnek mondható, ezt szolgálja a nagy méret (A4) is. A szöveget színes fényképek, reprezentatív rajzok, különféle térképek szakítják meg és a tartalmi szerkesztés is igen tág horizontot vázol fel a diákoknak (a történelmi események

elemzésekor a gazdasági, társadalmi, művelődési környezet is részletes bemutatásra kerül, a vitás részekenél felfigyeltető a különböző megközelítések elfogulatlan leírására való törekvés).

Magyarországról vagy magyar vonatkozású történelmi eseményekről általában csak felsorolásokban, utalásokban, grafikonokon és térképeken való jelölésekben esik szó. A szerzők, mint a bibliográfiákból kiderül, általában nem használtak egyetlen magyar forrást sem – egyedül *Francois Fejtő: Storia delle democrazie popolari* (Bompiani, 1977) című művével találkoztunk –, és többnyire egész Kelet-Európáról egy vagy két, nyugati szerző által írt összefoglaló munkát dolgoztak fel.

Az ország második világháborús szerepéről annyit jegyeznek meg, hogy Magyarország a németek oldalán vett részt a háborúban és Csehszlovákia feldarabolásánál neki is juttattak területeket. A jaltai tárgyalásoknál, a felsorolásban szerepel hazánk is, mint a szovjet érdekszférához tartozó terület. Ezután az 1956-os forradalmat írják még le röviden, általában a lengyel felkeléssel együtt.

(Néha ugyan előfordul egy-egy lengyel vagy cseh történész munkája is, de ez sem gyakori.) Jellemző, hogy a tankönyvekben szereplő térképek Kárpát-medencét ábrázoló részei teljesen következtelnek a földrajzi elnevezések írásmódjában és jelölésében. A tankönyvek sajnálatos hiányosságai közé tartozik, hogy a Magyar Királyság középkori jelentőségét, vagy később a magyar török- és Habsburg-ellenes harcokat teljesen figyelmen kívül hagyják, nem beszélve a térség művelődéstörténetéről. Mindez azonban elsősorban nem a tankönyvírók hibájaként róható fel, hanem sokkal inkább annak a ténynek következménye, hogy Olaszországban az utóbbi évtizedekben Magyarország történetét hitelesen bemutató, tudományos igényű mű nem jelent meg.

Sajnos, az általános iskolák esetében, valóban néhány sorban, szinte teljességgel

bemutathatók a magyarokkal és Magyarországgal foglalkozó tankönyvrészek. A történelem tantárgy oktatása Olaszországban is a felső tagozatban a VI–VIII. osztállyal kezdődik, így az általános iskola utolsó három évében tanulnak csak a diákok történelmet. Az első év tankönyveiben csak a római Pannonia provincia szerepel. A második tanév könyveiben általában egyetlen kis fejezet vagy alfejezet szól a magyar nép bejövételéről, nyugati kalandzásairól és letelepedéséről, egyszerűen azzal zárva a fejezetet, hogy „a magyarok államot alapítottak azon a földön, ahol megtelepedtek és ahol napjainkban is élnek”. A második tankönyv további részében Magyarország esetleg csak olyan felsorolásokban jelentkezik, mint például a török által elfoglalt területek rövid lajstroma.

Vizi György

Ibn Tufail, az arab Rousseau

Ibn Tufail a 12. század kiemelkedő arab filozófusa volt, aki jelentős hatást gyakorolt a hispániai-arab gondolkodásra. Az Autodidakta filozófus címmel emlegetett utópisztikus műve művelődés- és neveléstörténeti forrás, amelyben az ember természetes nevelődéséről írt. E műve kapcsán a külföldi neveléstörténészek Rousseau korai elődjének tartják. (1)

Hogyan juthat el a világ megismeréséhez, az Istennel való szellemi egyesüléshez az ember, ha egy lakatlan szigeten, állatok között nő fel? A hit vagy a tudás az előbbrevaló, melyik segíti jobban a megismerést? – Ezeket a kérdéseket próbálta megválaszolni az arab tudós, *Ibn Tufail*, aki a 12. század elején született Guadixban (Granada). (2) Andalúziában akkoriban a marokkói Almorávidák uralkodtak (1060 és 1147 között), akiknek a hatalma korántsem jelentett olyan stabilitást a térségnek, mint korábban az Imajjáda dinasztiaé. (3) 1147-ben az Almohádák vették át az uralmat a birodalomban, akiknek egységesítő törekvéseik közepette szintén nem a kultúra támogatása volt a legfőbb gondjuk. Ibn Tufail, *Avempace*-hoz és *Averroes*-hez hasonlóan az Almohá-

da kalifák orvosaként tevékenykedett és módja nyilott különböző természettudományos (orvosi) kísérletek elvégzésére is. (4)

Pedagógiai regénye, mely legalább annyira orvosi, fizikai, teológiai munka, egy fiúnak, Hajj Ibn Jakdhán-nak a története, aki az Indiai-óceán egy lakatlan szigetén nő fel. Ibn Tufail akkor vált ismertté Nyugat-Európában, amikor az angol *Pococke* 1671-ben Oxfordban kiadta a mű arab változatát és latin fordítását. A kötet eredeti címe a *Hajj Ibn Jakdhán episztolái a megvilágosodás filozófiájának titkairól* volt, ám korabeli fordítója az *Autodidakta filozófus* címmel látta el, és a mai napig így emlegetik tudományos körökben. A 17. századi Nyugat-Európában, ahol az angol természetfilozófia virágkorát élte, Ibn Tufail műve óriási érdeklődést váltott ki az értelem-